

ПОНЯТТЯ ТА СИСТЕМА ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ГРОМАДЯН В СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

В статті визначено поняття гарантій реалізації прав громадян в сфері зайнятості населення. Зроблено теоретичну характеристику видів правових гарантій реалізації прав громадян в сфері зайнятості населення. Розкрито зміст кожної гарантії реалізації прав громадян в сфері зайнятості населення, проаналізовано її сутність.

Ключові слова: зайнятість населення, реалізація прав громадян в сфері зайнятості населення, правові гарантії реалізації прав громадян в сфері зайнятості населення, види правових гарантій, гарантія.

Алімпієв Андрій Ігорович,

юрист Державного
підприємства
«Дослідне господар-
ство «Іскра»
Національної ака-
демії аграрних наук
України,
здобувач Київського
національного
університету імені
Тараса Шевченка

Визначені законодавством права громадян в сфері зайнятості потребують належної реалізації, оскільки в протилежному випадку, ці права набувають не практичного, а декларативного характеру та втрачають свою цінність. В механізмі забезпечення реалізації прав громадян у сфері зайнятості важливе значення відводиться правовим гарантіям, які сприяють більш ефективній та повній реалізації цих прав.

Проблемі правових гарантій, в тому числі в сфері реалізації прав громадян на зайнятість, присвячено ряд наукових праць таких авторів, як В. Андрєєв, В. Безусий, І. Єщенко, Г. Завіновська, Є. Коритова, А. Котляр, О. Кучинська, А. Нуртдінова, Ю. Орловський, А. Пашков, Ю. Палкім та багатьох інших. Однак, комплексного вивчення системи правових гарантій реалізації прав громадян в сфері зайнятості населення у вітчизняній науці не проводилось, що зумовлює актуальність проведення такого дослідження.

Метою даної наукової статті є визначення поняття та видів правових гарантій реалізації прав громадян в сфері зайнятості населення. Для досягнення зазначеної мети слід вирішити наступні завдання: сформулювати поняття правових гарантій реалізації прав громадян в сфері зайнятості населення; дослідити систему правових гарантій реалізації прав громадян в сфері зайнятості.

Досліджуючи систему правових гарантій, необхідно, перш за все, з'ясувати значення терміну «правові гарантії реалізації прав в сфері зайнятості населення», що передбачає визначення понять «гарантії» та «правові гарантії».

В тлумачному словнику С. Ожегова категорія «гарантія» (*garantie*) розуміється, як: 1) порука; 2) умова забезпечення чого-небудь [1, с. 141]. В правовому сенсі термін «гарантія» може застосовуватись в обох значеннях. В галузі забезпечення реалізації прав громадян, в тому числі в сфері зайнятості, даний термін означає створення необхідних сприятливих умов, за яких виникає можливість реалізації прав громадян.

В юридичній науковій літературі існує декілька підходів до визначення категорії «гарантія». Так, на думку О. Скакун, гарантіями забезпечення прав, свобод та обов'язків людини та громадянина слід розуміти систему соціально-економічних, політичних, юридичних умов, способів та засобів, які забезпечують їхню фактичну реалізацію, охорону та надійний захист [2, с. 203]. Автором виділяється ціла система гарантій, яка включає гарантії реалізації прав, охорони та захисту прав та свобод людини та громадянина. Гарантії реалізації прав громадян слід віднести одночасно до матеріальної та процесуальної правової сфери, оскільки вони закріплюються в матеріальних правових нормах, але одночасно з цим, виступають елементом процедурного механізму реалізації прав громадян.

Подібною до точки зору О. Скакун є позиція, яка висловлюється

В. Скобелкіним. Він вважає, що гарантії – це засоби, способи та умови, за допомогою яких у суспільстві забезпечується реальне здійснення демократичних прав і свобод, що надаються громадянам [3, с.10]. Однак, дане визначення, на наш погляд, потребує деякого розширення, оскільки в ньому не відображаються характерні особливості таких способів та умов.

Автори П. Рабінович та М. Хавронюк розглядають гарантії не тільки як умови та засоби, але і як принципи та норми. Зокрема, зазначають, що гарантії реалізації прав та свобод людини і громадянина – це умови та засоби, принципи та норми, які забезпечують здійснення, охорону і захист зазначених прав, є порукою виконання державою та іншими суб'єктами правовідносин тих обов'язків, які покладаються на них з метою реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина [4, с. 250]. З такою точкою зору цілком можна погодитись, оскільки гарантіями можна вважати, як принципи та законодавчі норми, так і їх зміст, який визначає ті умови та засоби, за існування яких забезпечується належна реалізація прав та свобод громадян. Таким чином, гарантії – це комплексна категорія, яка означає конкретні, виражені в нормах права, сприятливі умови, за яких можлива ефективна та повна реалізація прав, а також засоби та способи їх захисту.

В юридичній літературі також висловлюється точка зору, згідно якої гарантії – це вимоги, які виражені в принципах та керівних засадах, та які є обов'язковими не лише для органів,

посадових осіб та громадян, які покликані дотримуватися та виконувати закони, а й для законодавчих органів, котрі, утворюючи нові закони або корегуючи вже діючі, повинні рахуватися з загальноприйнятими демократичними вимогами або традиціями в тій чи іншій сфері [5, с. 51]. Однак, вважаємо, що така позиція є не досить вдалою, оскільки загальноприйнята спрямованість демократичного або іншого ідейного характеру, якої має дотримуватись законодавець при розробці та прийнятті нових законів, є не гарантіями, а правовими принципами.

Гарантії реалізації прав громадян прийнято поділяти на юридичні, організаційні та адміністративні. Юридичні гарантії, на думку В. Комарова, це закріплення прав, свобод і обов'язків людини і громадянина нормами права, забезпечення, охорону і захист їх усією правоохоронною діяльністю держави, інститутами європейського та світового співтовариства [6, с. 52]. Юридичні гарантії завжди пов'язані з дотриманням норм законодавства, тобто спрямовані на реалізацію його приписів. Іншими словами юридичні гарантії – це гарантії законності будь-якої юридично значимої діяльності, оскільки в основі цих гарантій лежить саме принцип законності, як обов'язкова умова реалізації прав громадян.

Юридичні гарантії законності, за визначенням Н. Матузова та А. Малько, – це обумовлена особливостями економічного та суспільного устрою система умов та засобів, які закріплені в діючому законодавстві та безпосередньо спрямованих на

забезпечення законності [7, с. 519]. Дотримання законності є основною умовою, яка необхідна для повної реалізації прав та свобод всіх громадян в усіх галузях правових відносин. Однак, складність полягає в тому, що законність в діяльності органів державної влади та у відносинах між громадянами та юридичними особами також потребує забезпечення відповідними гарантіями. Внаслідок цього первинними можна вважати саме гарантії законності. Всі інші гарантії є додатковими по відношенню до первинних. До них, зокрема, належать організаційні та адміністративні гарантії.

Організаційні гарантії – це такі гарантії, які забезпечують організаційні та процедурні сприятливі умови для реалізації прав громадян. Наприклад, до таких гарантій можна віднести гарантування збереження таємниці персональних даних, повідомлених органам державної влади, медичним закладам тощо, законодавче визначення строків, протягом якого органами державної влади питання повинно бути вирішено тощо.

Адміністративні гарантії – це гарантії, які визначають способи та засоби реалізації прав громадян в позасудовому порядку. Наприклад, це гарантування права громадян на звернення до органів державної влади, місцевого самоврядування.

Реалізація прав громадян в сфері зайнятості населення заснована на всіх визначених видах гарантій. О. Кучинська виділяє також соціальні гарантії в сфері зайнятості населення, сутність яких, на думку автора, полягає в реалізації комплексу державних

гарантій щодо умов та оплати найманої праці, формування місткої сфери зайнятості населення в усіх секторах, галузях економіки і регіонах України [8, с. 3].

Слід зазначити, що в наукових джерелах дослідження, присвячені гарантіям реалізації прав громадян в сфері зайнятості населення, майже відсутні. Тому, застосовуючи аналіз законодавства в сфері зайнятості та різні концептуальні підходи до визначення поняття «гарантії», виділимо характерні ознаки категорії «гарантії реалізації прав громадян в сфері зайнятості населення»: 1) вони закріплені в правових нормах; 2) являють собою норми та сприятливі умови реалізації прав громадян в сфері зайнятості; 3) забезпечують ефективну та повну реалізацію прав громадян в сфері зайнятості; 4) відображають правові способи та засоби захисту порушених прав громадян в сфері зайнятості населення; 5) визначають несприятливі правові наслідки порушення прав громадян в сфері зайнятості посадовими особами та роботодавцями, зокрема, встановлюють юридичну відповідальність (кримінальну або адміністративну).

Таким чином, гарантії реалізації прав громадян в сфері зайнятості населення – це визначена законодавством система сприятливих умов для ефективної та повної реалізації прав громадян в сфері зайнятості населення, а саме, права на сприяння у безкоштовному працевлаштуванні органами державної служби зайнятості, права на отримання професійної освіти за новими спеціальностями, на які існує попит на ринку

праці, права на отримання допомоги по безробіттю тощо, а також система правових засобів та способів охорони та захисту цих прав.

В юридичних джерелах можна виділити декілька підходів до класифікації гарантії реалізації прав громадян в сфері зайнятості населення.

Так, В. Безусий виокремлює чотири групи гарантії в сфері зайнятості: 1) гарантії, спрямовані на забезпечення вільного вибору роботи; 2) гарантії, спрямовані на захист трудових прав працівників під час встановлення та припинення трудових правовідносин; 3) гарантії, спрямовані на зниження безробіття та забезпечення безробітних засобами до існування; 4) спеціальні гарантії працівникам зі зниженою конкурентоспроможністю на ринку праці [9, с. 258]. Дана класифікація цілком відповідає законодавчо визначеним гарантіям зайнятості населення.

Поряд з цим, деякі дослідники виділяють конкретні види гарантії, не вдаючись до їх групування. Зокрема, І. Єщенко та Ю. Палкім зазначають, що для забезпечення зайнятості населення розроблено комплекс державних гарантії: добровільність і безоплатне сприяння вибору відповідної роботи; надання випускникам державних навчальних закладів освіти роботи за фахом; виплата вихідної допомоги і збереження заробітної плати; створення умов для направлення працівників, які вивільняються, на рентабельні виробництва; виплата безробітним допомоги по безробіттю; зростання економічної зацікавленості підприємств та організацій в створенні нових робочих

мість; безоплатне оволодіння безробітними новими професіями; поліпшення системи відтворення робочої сили для ефективного використання трудових ресурсів; включення періоду навчання новим професіям, участі в оплачуваних громадських роботах до трудового стажу; захист безробітних та членів їх сімей від негативних наслідків безробіття [10, с. 41]. Однак, на нашу думку, не всі визначені автором гарантії забезпечення зайнятості населення можна вважати гарантіями – деякі з них насправді є формами реалізації права громадян в сфері зайнятості (наприклад, безоплатне оволодіння безробітними новими професіями), інші виступають принципами (захист безробітних та членів їх сімей від негативних наслідків безробіття тощо).

Законом України «Про зайнятість населення» в ст. 5 визначається, що держава гарантує у сфері зайнятості: 1) вільне обрання місця застосування праці та виду діяльності, вільний вибір або зміну професії; 2) одержання заробітної плати (винагороди) відповідно до законодавства; 3) професійну орієнтацію з метою самовизначення та реалізації здатності особи до праці; 4) професійне навчання відповідно до здібностей та з урахуванням потреб ринку праці; 5) підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб за робітничими професіями; 6) безоплатне сприяння у працевлаштуванні, обранні підходящої роботи та одержанні інформації про ситуацію на ринку праці та перспективи його розвитку; 7) соціальний захист у разі настання безробіття; 8) захист від дискримінації

у сфері зайнятості, необґрунтованої відмови у найманні на роботу і незаконного звільнення; 9) додаткове сприяння у працевлаштуванні окремих категорій громадян [11]. Крім гарантій, визначених Законом України «Про зайнятість населення» слід виокремити такі гарантії, як встановлення юридичної відповідальності за порушення прав громадян в сфері зайнятості, соціальне страхування працюючих громадян в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, надання громадянам інформаційної та матеріальної допомоги для організації підприємницької діяльності.

Для ґрунтовності дослідження системи гарантій реалізації прав громадян в сфері зайнятості доцільно об'єднати в такі групи: 1) гарантії, пов'язані з безпосередньою реалізацією прав громадян на зайнятість та працевлаштування; 2) гарантії, пов'язані з виконанням трудової функції; 3) інформаційні гарантії в сфері зайнятості; 4) соціальні гарантії в сфері зайнятості; 5) гарантії, пов'язані з попередженням безробіття та настання негативних наслідків від нього; 6) гарантії, спрямовані на захист порушених прав громадян в сфері зайнятості.

Таким чином, держава створює належні та достатні умови для реалізації прав громадян на працевлаштування та ефективну зайнятість. Однак, характерною особливістю вітчизняного законодавства є те, що більшість державних гарантій спрямовано на забезпечення зайнятості безробітних громадян, тобто на усунення негативних наслідків безробіття та боротьбу з

ним. При цьому, державних гарантій, пов'язаних із попередженням безробіття на сьогодні розроблено не достатньо, зокрема, не налагоджена діяльність з організації первинної професійної орієнтації, захисту працівників від необґрунтованого звільнення та порушення інших трудових прав працівників, які не оформлені належним чином. Тому, для розширення та підвищення гарантій реалізації прав громадян в сфері зайнятості населення необхідно, перш за все, необхідно посилити заходи боротьби із тіньовою зайнятістю та посилити захист прав працівників, які не оформлені належним чином, зокрема, передбачити можливість доведення фактичного трудового стажу неоформленого.

Список використаних джерел:

1. Ожегов С. И. Словарь русского языка: 70000 слов / под ред. Н. Ю. Шведовой. – 23-е изд., испр. – М. : Рус. яз., 1990. – 917 с.
2. Скакун О. Ф. Теория государства и права: Учебник. / Скакун О. Ф. – Х.: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с.
3. Скобелкин В. Н. Юридические гарантии трудовых прав работающих

и служащих / Скобелкин В. Н. – М. : Юрид. лит., 1969. – 184 с.

4. Рабінович П. М. Права людини і громадянина : навч. посіб. / П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2004. – 464 с.

5. Гуценко К. Ф. Правоохранительные органы: [Учебник для вузов] / Гуценко К. Ф., Ковалев М. А. [под ред. проф. К. Ф. Гуценко.] – М. : Зерцало, 1995. – 320 с.

6. Основы держави і права : навч. посіб. / за ред. В. В. Комарова. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2001. – 260 с.

7. Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. – М.: Юрист, 1997. – 672 с.

8. Кубинська О. О. Соціальні гарантії зайнятості: методологія та напрями забезпечення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.09.01 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / О. О. Кучинська. – К., 1998. – 17 с.

9. Безусий В. В. Юридичні гарантії зайнятості та працевлаштування населення / В. В. Безусий // Право та безпека. – 2012. – № 3(45). – С. 255–258.

10. Єщенко І. С. Сучасна економіка: Навч. посіб. / І. С. Єщенко, Ю. І. Палкім. – К. : Вища шк., 2005. – 327 с.

11. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5067-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 63. – Ст. 18.

Алиппиев А. И. Понятие и система правовых гарантий реализации права граждан в сфере занятости населения Украины.

В статье определено понятие гарантий реализации прав граждан в сфере занятости населения. Сделано теоретическую характеристику видов правовых гарантий реализации прав граждан в сфере занятости населения. Раскрыто содержание каждой гарантии реализации прав граждан в сфере занятости населения, проанализированы ее сущность.

Ключевые слова: занятость населения, реализация прав граждан в сфере занятости населения, правовые гарантии реализации прав граждан в сфере занятости населения, виды правовых гарантий, гарантия.

Alimpiyev A. I. The concept and system of legal guarantees of the rights of citizens in the field of employment in Ukraine.

The article defined the concept of guarantees of realization of the rights of citizens in the area of occupation, characterized types of legal guarantees of the rights of citizens in the area of occupation.

It is concluded that the system of guarantees of realization of the rights of citizens in the area of occupation combined in the following groups: 1) guarantees related to direct the public's right to occupation and employment; 2) guarantees related to the performance of labour functions; 3) warranty information in employment; 4) social security in employment; 5) guarantees related to the prevention of unemployment and the occurrence of adverse effects from it; 6) safeguards to protect the violated rights of citizens in employment.

The author noted that the state provides adequate and sufficient conditions for the realization of citizens' rights to employment and effective occupation. However, a characteristic feature of the national legislation is that most government guarantees aimed at ensuring employment of jobless is to eliminate the negative effects of unemployment and the fight against it. At the same time, government guarantees associated with the prevention of unemployment today is not developed enough. In particular, no organized activities of primary vocational guidance, protection of workers from arbitrary dismissal and other violations of labour rights, which are not designed properly? Therefore, to expand and enhance of guarantees of realization of the rights of citizens in the area of occupation must, above all, strengthen efforts to combat the shadow employment and strengthen the protection of the rights of workers who are not properly designed, inter alia, provide for proof of actual work experience unformed.

Keywords: occupation, implementation of human rights in the field of occupation, legal guarantees of the rights of citizens in the area of occupation, types of legal guarantees, guarantee.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2013